

ЛАТИШЕВА О.В.
kramalena1970@gmail.com

к.е.н., старший викладач,
Донбаська державна
машинобудівна академія,
м. Краматорськ

КАСЬЯНЮК С.В.
skasyanuk16@gmail.com

к.т.н., доцент кафедри економіки
підприємства,
Донбаська державна машинобудівна
академія, м. Краматорськ

МІЛЯВСЬКИЙ М.Ю.
Mgm1978@ukr.net

к.е.н., доцент кафедри,
Донбаська державна
машинобудівна академія,
м. Краматорськ

УДК 657.474(083.71)

ВИЗНАЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ В СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ

THE DETERMINATION OF EXPENDITURE MANAGEMENT FEATURES IN THE SYSTEM OF FORMATION OF ECONOMIC SECURITY STRATEGY AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF DOMESTIC ENTERPRISES

У статті означено сутність витрат в бухгалтерському і в економічному тлумаченні та визначено особливості їх управління на різних ієрархічних рівнях, запропонована модель формування стратегічної системи управління витратами на підприємстві при формуванні стратегії економічної безпеки та сталого розвитку. В статті означено, що стратегічне управління витратами пов'язане з пошуком таких підходів до їх скорочення і оптимізації, які відповідатимуть конкурентній стратегії підприємства і дозволять підприємству максимізувати свій прибуток в довгостроковій перспективі і зміцнити свою позицію на ринку, а оперативно-тактичне управління витратами ґрунтується на комплексний техніко-економічний аналіз роботи підприємства.

* * *

В статье отмечено сущность расходов в бухгалтерском и в экономическом толковании и определены особенности их управления на разных иерархических уровнях, предложена модель формирования стратегической системы управления затратами на предприятии при формировании стратегии экономической безопасности и устойчивого развития. В статье отмечено, что стратегическое управление затратами связано с поиском таких подходов к их сокращению и оптимизации, которые будут отвечать конкурентной стратегии предприятия и позволят предприятию максимизировать свою прибыль в долгосрочной перспективе и укрепить свою позицию на рынке, а оперативное-тактическое управление затратами опирается на комплексный технико-экономический анализ работы предприятия.

* * *

The article describes the essence of costs in the accounting and economic interpretation and specifies the features of their management at various hierarchical levels, the model of strategic cost management system in the enterprise. A system of cost management to consider when forming a strategy of economic security and sustainable development in the light of certain costs substantially, existing methods of accounting and control, and cost management levels in the company, its strategy and cost management functions. The article proposes to consider the allocation of levels of management of production costs in the system of their management for ensuring economic safety and sustainable development as an important condition for creation of an effective system for managing production costs. The article is defined that strategic cost management strategy in the formation of economic security and sustainable development related to the search of approaches to their reduction and optimization to match the competitive strategy of the company and allow the company to maximize its profits in the long term and strengthen its market position. The paper found that the operational and tactical cost management based on comprehensive technical and economic analysis of the enterprise: the study of technical and organizational level of production of fixed assets, labor, economic ties. The article defines strategy in the formation of economic security and sustainable development is the management is continuous through continuous identification of deviations of actual costs of the plan and variance analysis, the problem is reduced to obtain timely information on the change in the cost. The study established that the basis of operational cost management is cost accounting (commercial registration), which is part of the management cost control, the problem is reduced to minimize deviations from the norm.

Ключові слова: витрати, економічні витрати, бухгалтерські витрати, зменшення економічних вигод, використання ресурсів

Ключевые слова: расходы, экономические расходы, бухгалтерские расходы, уменьшения экономических выгод, использования ресурсов

Keywords: costs, economic costs, accounting costs, reduction of economic benefits, resource utilization

ВСТУП

Однією основних проблем будь-якого підприємства є забезпечення економічної безпеки, конкурентоспроможності та сталого розвитку діяльності. За сучасних дуже складних політичних та економічних умов в Україні дуже актуальними є питання забезпечення беззбиткового розвитку підприємств, що зумовлює необхідність зниження рівня витрат, їх оптимізацію та ефективне управління. Спроможість підприємства ефективно здійснювати господарську діяльність відзначається рівнем його витрат та собівартості, які у свою чергу й характеризують здатність підприємства забезпечити такий рівень економічної безпеки в цілому, який достатній для зменшення ризиків банкрутства та запобігання збитковості фінансово-господарської діяльності, а також надає можливість суб'єкту господарювання стабільно та динамічно розвиватися.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання визначення суті витрат як економічної категорії, умов створення ефективної системи обліку і контролю витрат при формуванні стратегії економічної безпеки на підприємствах різних галузей та форм власності розглядається у працях вітчизняних та зарубіжних вчених: В.В. Амосова, Ф.Ф. Бутинець, М.Г. Грещак [1], Н.В. Задорожна, О.С. Коцюба, Г.А. Маховикова та ін. [2-9], які в своїх роботах досліджують суть витрат, методи їх обліку та управління, а також розглядають проблеми зниження витрат на підприємстві та пропонують шляхи їх вирішення.

Проте, до сьогоднішнього часу залишаються недостатньо вирішеними низка суттєвих теоретико-методичних питань стосовно обрання оптимального для

сучасних складних вітчизняних умов господарювання методу управління витратами при побудові стратегії економічної безпеки та сталого розвитку, для чого необхідно уточнення специфіки цього управління, в наслідок чого ці питання потребують подальшого дослідження.

МЕТА РОБОТИ

Метою дослідження є визначення сутності витрат, встановлення специфіки їх управління в сучасних умовах формування стратегії економічної безпеки та сталого розвитку вітчизняних підприємств.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, офіційна статистична інформація, ресурси Internet. При проведенні дослідження використані методи економічного аналізу.

РЕЗУЛЬТАТИ

Зараз високі витрати та відповідно низка рентабельність діяльності суб'єктів господарювання України (табл. 1) не сприяють їх економічній безпеці та сталості розвитку. За статистичними даними частка підприємств, які одержали прибуток у 2016 р. склала 73,4 % до загальної кількості підприємств, у 2017 р. – 69,7 %. Якщо рентабельність операційної діяльності в кризовий період 2008-2009 рр. становила менш ніж 4 % і вже тоді були труднощі у забезпеченні достатнього рівня економічної безпеки підприємств, то у 2014 р. цей показник знизився до критичного рівня (-4,1 %). Останні три роки відмічається поліпшення стану діяльності підприємств (табл. 1), але ці зміни незначні.

Таблиця 1

Рентабельність діяльності суб'єктів господарювання України
[угруповано автором за даними Державної служби статистики України [9]*]

Показники	Значення по рокам, %									
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Рентабельність операційної діяльності (розрахована на основі фінансового результату до оподаткування)	3,9	3,3	4,0	5,9	5,0	3,9	-4,1	1,0	2,3	3,4
Рентабельність від інвестиційно-фінансової діяльності	-5,4	-4,8	-3,5	-4,1	-4,0	-4,6	-10,1	-6,3	-6,1	-7,4
Рентабельність усієї діяльності (розрахована на основі чистого прибутку за виключенням податку на прибуток)	-1,5	-1,5	0,5	1,8	1,0	-0,7	-14,2	-7,3	-3,8	-4

Примітка: * без урахування діяльності банків та бюджетних установ

За цих складних умов господарювання зниження витрат на підприємствах, створення ефективної системи їх управління стає ключовими завданнями підприємств для забезпечення їх успішного функціонування та розвитку. У цьому ракурсі для формування ефективної системи управління витратами необхідно насамперед визначити їх сутність та особливості побудови такої системи для вітчизняних підприємств.

Так, згідно Податкового кодексу України, витрати

– "сума будь-яких витрат платника податку у грошовій, матеріальній або нематеріальній формах, здійснюваних для провадження господарської діяльності платника податку, в результаті яких відбувається зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, внаслідок чого відбувається зменшення власного капіталу (крім змін капіталу за рахунок його вилучення або розподілу власником)". Згідно П(С)БО 16 «Витрати» витрати –

це зменшення економічних вигод протягом облікового періоду у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілу власниками). Як "грошовий вимір усіх ресурсів, витрачений для досягнення конкретної мети", розглядають витрати В.В. Амосова, Ф.Ф. Бутинець, Л.А. Міцкевич [2], М.Г. Грещак [1], О.С. Коцюба [3], Н.В. Задорожна [4], К.А. Раїцький, Ч.Т. Хорнгрен та Дж. Фостер, Н.М. Ткаченко та ін. [3-8].

Проведений аналіз поглядів науковців [1-8] щодо поняття витрат як економічної категорії показав, що в економічній літературі немає єдиного підходу щодо визначення сутності поняття витрат, воно є неоднозначним, інколи, суперечливим і має певні недоліки, зокрема:

- у російській економічній літературі [6; 7; 8] використовуються терміни "издержки", "затраты", "расходы", що під час тлумачення та перекладу на українську мову може викликати певні непорозуміння (проблеми, труднощі);

- на теперішній час немає єдиної точки зору щодо розмежування, правомірності та необхідності вживання двох термінів «витрати» та «затрати»;

- в економічній літературі та на практиці поряд із термінами «витрати» та «затрати» використовуються і такі, як «збитки», «втрати», які деякі автори трактують їх як синоніми, що є некоректним і неправомір-

ним, оскільки останні твердження («збитки», «втрати») зазвичай відноситься до фінансових результатів діяльності підприємства. [3]

- у широкому розумінні слова витрати – це будь-які втрати, тобто це грошовий вимір усіх використаних ресурсів для досягнення певної мети [1; 2],

- поняття витрат в бухгалтерському розумінні відрізняються від витрат в економічному тлумаченні, економічні витрати є значно більшими за бухгалтерські і саме їх слід вважати витратами підприємства, під економічними витратами розуміють «затрати втрачених можливостей, тобто суму грошей яку можна отримати при найбільш вигідному із всіх можливих альтернативних варіантів використання ресурсів» [4, с. 178-179].

У теорії управління витратами підприємства створені різні концепції управління витратами, застосовують різні інструменти та методи управління, що дозволяють успішно їх впроваджувати на практиці при формуванні стратегії економічної безпеки та сталого розвитку [5].

Система управління витратами господарюючого суб'єкта при формуванні стратегії економічної безпеки та сталого розвитку як цілісна система складається з двох важливих складових: стратегічного і оперативно-тактичного рівнів управління витратами, кожен з яких має свої цілі, принципи та методи (рис. 1).

Рис. 1. Структура управління витратами суб'єкта господарювання [авторська розробка на підставі систематизації та удосконалення [6-8]]

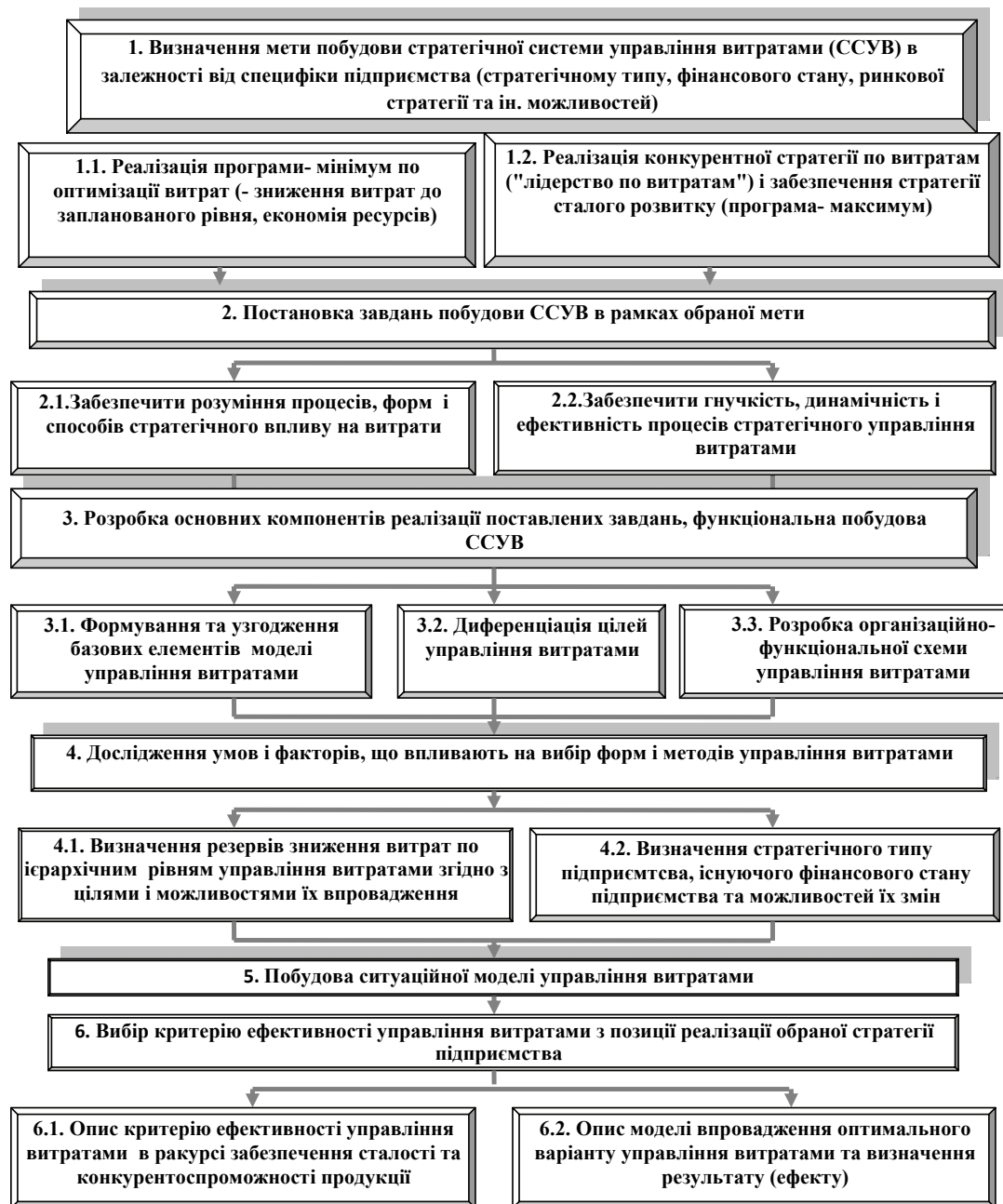

Рис. 2. Концептуальна модель формування стратегічної системи управління витратами (ССУВ) на підприємстві [авторська розробка на підставі опрацювання, систематизації та удосконалення [6, с. 20; 7, с. 40-43]]

Вважаємо, що систему управління витратами при формуванні стратегії економічної безпеки та сталого розвитку необхідно розглядати у ракурсі визначеної суті витрат, існуючих методів обліку та контролю, а також рівнів управління витратами на підприємстві, його стратегії та функцій управління витратами. Стратегічне управління витратами при формуванні стратегії економічної безпеки та сталого розвитку повинно бути пов'язане з пошуком таких підходів до їх скорочення і оптимізації, які відповідатимуть конкурентній стратегії підприємства і дозволять підприємству максимізувати свій прибуток у довгостроковій перспективі і зміцнити свою позицію на ринку.

Основною метою стратегічного управління витратами при формуванні стратегії економічної безпеки

та сталого розвитку є скорочення витрат при одночасному зміцненні стратегічної позиції підприємства і забезпечення оптимального рівня витрат з точки зору стратегічної перспективи і сталого розвитку, інтеграція існуючих передових прийомів і методів управління витратами, а також створення довгострокової конкурентної переваги і зміцнення стратегічної позиції підприємства, в основі яких лежить збільшення задоволеності споживачів [21-24].

Оперативно-тактичний рівень орієнтований на короткостроковий результат (до 1 року), тому його методи принципово відрізняються від методик стратегічного рівня управління витратами. Метою оперативно-тактичного управління виробничими витратами є підтримка величини витрат на заданому рівні і

скорочення їх рівня. Основне завдання оперативно-тактичного управління витратами – надавати допомогу менеджерам в досягненні запланованих цілей зниження кількісних значень рівня витрат.

Основні завдання оперативно-тактичного управління витратами полягають у максимізації прибутку підприємства у короткостроковій перспективі, що зводиться до скорочення витрат матеріалів, трудових витрат і загальновиробничих витрат завдяки: економії усіх видів ресурсів у виробництві (зниження витрат усіх ресурсів, тобто витрат матеріалів, витрат праці, витрат основних фондів), виявлення і використання внутрішньогосподарських резервів, ліквідації непродуктивних витрат ресурсів (робочого часу і матеріальних ресурсів через низький рівень організації і технології виробництва, браку тощо); зниження вартості ресурсів.

Це передбачає наступні завдання [7, с. 86]: зниження матеріаломісткості; зниження трудоемності; зниження фондоемності. [6; 7; 8].

Пропонується розглядати формування стратегічної системи управління витратами (ССУВ) на підприємстві як, по-перше, механізм реалізації конкурентної стратегії підприємства на ринку, по-друге, як результат формування і реалізації орієнтирів в області стратегічного управління витратами. Концептуальна модель формування стратегічної системи управління витратами (ССУВ) на підприємстві представлена на рис. 2.

Запропонована модель формування стратегічної системи управління витратами (ССУВ) на підприємстві (рис. 2) дозволяє охопити існуючі інструменти управління витратами та обрати оптимальні з них залежно від рівня управління, побудова базової і організаційно-функціональної моделі формування системи стратегічного управління витратами, розробку ситуаційної моделі існуючих типів управління витратами, вибір оцінки ефективності застосування цих розробок.

У контексті специфіки цієї моделі (рис. 2) оперативно-тактичне управління виробничими витратами спрямоване на пошук і використання резервів зниження витрат, що включає дві основні підсистеми: підсистема вдосконалення продукту (реалізується у вигляді перспективних продуктових, стратегій модифікації і варіації); підсистема вдосконалення виробничого процесу (реалізується за допомогою впровадження нової техніки, механізації і автоматизація виробничих процесів, вдосконалення і модернізації існуючої техніки і технології). При цьому підході скорочення витрат проводиться поза процесами контролю витрат, а розглядається як важливіше завдання, ніж здійснення постійного контролю за формуванням витрат. Організація оперативно-тактичного управління витратами при формуванні стратегії економічної безпеки та сталого розвитку може здійснюватися наступними способами: вводиться посада фахівця (створюється відділ або служба, спеціальні тимчасові робочі групи), що займається управлінням витратами; розробляються комплексні цільові програми по управлінню витратами [5-8].

Доцільно будувати систему оперативно-тактичного управління витратами в ракурсі формування стра-

тегічної системи управління витратами (ССУВ) на підприємстві (рис. 2) на основі комплексного техніко-економічного аналізу роботи підприємства, що передбачає насамперед: вивчення технічного і організаційного рівня виробництва, використання основних фондів, робочої сили, господарських зв'язків. Це короткострокове оперативно-тактичного управління повинно відбуватися безперервно шляхом постійної ідентифікації відхилень фактичних витрат від запланованих і аналізу відхилень, завдання якого зводяться до отримання оперативної інформації про зміну величини витрат. Це зумовлено тим, що у основі оперативного управління витратами є облік витрат (виробничий облік), що є частиною системи управлінського контролю витрат, завдання якого зводяться до мінімізації відхилень від норм.

ВИСНОВКИ

Отже, систему управління витратами при формуванні стратегії економічної безпеки та сталого розвитку пропонується розглядати в ракурсі визначеної суті витрат, існуючих методів обліку та контролю, а також рівнів управління витратами на підприємстві, його стратегії та функцій управління витратами. Вважаємо, що при такому підході виділення рівнів управління виробничими витратами в системі їх управління варто розглядати як важливі умови створення дійової системи управління та забезпечення економічної безпеки та сталого розвитку, що відповідає поточним і перспективним цілям підприємства. У такому ж контексті вищий ієрархічний рівень управління витратами (стратегічне управління) повинно бути пов'язане з пошуком таких підходів до їх скорочення і оптимізації, які відповідатимуть специфіці підприємства, його ринковим орієнтирам, конкурентній стратегії, що дозволить підприємству максимізувати прибуток в довгостроковій перспективі, досягнути економічної безпеки і зміцнити свої позиції на ринку.

Список використаних джерел

1. Грецак М.Г., Коцюба О.С. *Управління витратами: навч.-метод. посібн. для самост. вивч. дисц.* К.: КНЕУ, 2002. 131 с.
2. Мицкевич А. *Управление затратами и прибылью*. М.: ОЛМА – ПрессИнвест: Ин-т экон. стратегий, 2003. 192 с.
3. Янчева Л.М., Ільченко М.О. *Витрати: дефініції визначення та класифікація. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2011. Вип. 2. С. 31-37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/esprstp_2011_2_7.
4. Шматковська Т., Демедюк Л., Рудь Т. *До проблематики генезису та дефініції економічної категорії "витрати"*. Науковий вісник Одеського національного економічного університету. 2016. № 2. С. 169-182. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nv_2016_2_16.
5. Погорелов Ю.С. *Переважа у виборі методів управління витратами. Управління проектами та розвиток виробництва: зб. наук. пр.* Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2005. №2 (14). С. 142-152. URL: <http://www.pmdp.org.ua>.
6. Калинина Е.Ф. *Формирование эффективной системы управления затратами в процессе реализации конкурентной стратегии промышленного предприятия: дис. ... канд. экон. наук: 08.00.05*. Брянск, 2007. URL: <http://diss.rsl.ru/diss/07/0671/070671049.pdf>.
7. Кузнецова А.С. *Совершенствование управления производственными затратами на промышленных пред-*

приятія: дис. ... канд. экон. наук: 08.00.05. Уфа, 2006. URL: <http://diss.rsl.ru/diss/07/00130/070130012.pdf>

8. Заруднев А.И., Мерзликина Г.С. Управление затратами хозяйствующего субъекта. Компьютерные информационные системы. URL: <http://cis2000.ru/Budgeting/ReceivablesRu.shtml>.

9. Державна служба статистики України. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/>

References

1. Hreshchak M.H., Kotsyuba O.S. Cost management: Kyiv: KNEU, 2002. 131 p. (in Ukrainian).

2. Mytskevych A. Cost-benefit management. M.: OLMA - PressInvest: Institute of Economics. strategies, 2003. 192 p. (in Russian)

3. Yancheva L.M., Ilchenko M.O. Costs: Definition of Definition and Classification. Economic Strategy and Prospects for the Development of the Trade and Services Industry, 2011. № 2. pp. 31-37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/esprstp_2011_2_7. (in Ukrainian).

4. Shmatkovska T., Demedyuk L., Rud T. To the problems of genesis and definition of the economic category "costs". Scientific herald of Odessa National Economic University,

2016. № 2. pp. 169-182. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nv_2016_2_16. (in Ukrainian).

5. Pohoryelov Y.S. Advantage in choosing cost management methods. Project management and production development. Luhansk: Publishing house of SNU after V. Dahl, 2005. № 2 (14). pp. 142-152. URL: <http://www.pmdp.org.ua>. (in Ukrainian).

6. Kalynyna E.F. Formation of an effective cost management system in the process of implementing a competitive strategy of an industrial enterprise: dis. ... PhD (econ.): 08.00.05. Bryansk, 2007. URL: <http://diss.rsl.ru/diss/07/00130/070130012.pdf>. (in Russian)

7. Kuznetsova A.S. Improving the management of production costs in industrial enterprises: dis. ... PhD (econ.): 08.00.05. Ufa, 2006. URL: <http://diss.rsl.ru/diss/07/00130/070130012.pdf>. (in Russian)

8. Zarudnev A.Y., Merzlikina H.S. Cost management of an economic entity. Computer information systems. URL: <http://cis2000.ru/Budgeting/ReceivablesRu.shtml>. (in Russian)

9. The State Statistics Service of Ukraine. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents>. (in Ukrainian).